

Investigating the Legal Criminal Policy of the Crime of Disrupting the Economic System of the Islamic Republic of Iran

Farzaneh Shokouhande¹, Mohammadreza Shadmanfar^{2*}, Mahmoud Malmir³, Masoud Heydari⁴

1. Ph.D Student of Criminal Law and Criminology, Isfahan Branch(Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Administrative Sciences and Economics, Isfahan University, Isfahan, Iran.

3. Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Isfahan Branch(Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

4. Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Isfahan Branch(Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 887-904

Article history:

Received: 22 Oct 2023

Edition: 26 Jan 2024

Accepted: 27 Jan 2024

Published online: 1 Oct 2024

Keywords:

legislative criminal policy, disruption of the economic system, public order, major damage.

Corresponding Author:

Mohammadreza Shadmanfar

Address:

Iran, Isfahan, Isfahan University, Faculty of Administrative Sciences and Economics, Department of Law.

Orchid Code:

Tel:

Email:

mrsh23@gmail.com

ABSTRACT

Background and Aim: Disruption in the economic system is one of the important issues that needs to be explained and analyzed, especially in the context of economic sanctions. The purpose of this article is to examine the legislative criminal policy against disruptions in the economic system. Materials and methods: This article is theoretical and its research method is descriptive and analytical.

Materials and Methods: are also qualitative and data collection was used in collecting materials and data.

Ethical Considerations: In this article, the originality of the texts, honesty and trustworthiness are respected.

Findings: The legislator stated different examples of the crimes of disrupting the economic system, such as currency smuggling, disrupting the country's monetary or currency system, disrupting the country's monetary or currency system, coining the heart or forging banknotes, importing, distributing and using fake banknotes, disrupting In the matter of our distribution.

Conclusion: The crime of disrupting the economic system is ambiguous. One of the main problems and challenges of the ambiguity of the law regarding criteria such as major and big in the law of punishing those who disrupt the economic system, as well as restrictions in a wide range, is severe disruption of public order and "major damage" in Article 286 of the Islamic Penal Code. In fact, the legislator has not provided an objective rule of these criteria, and this causes ambiguity in the law.

Cite this article as:

Shokouhande F, Shadmanfar MR, Malmir M, Heydari M. Investigating the Legal Criminal Policy of the Crime of Disrupting the Economic System of the Islamic Republic of Iran. *Economic Jurisprudence Studies*. 2024.

بررسی سیاست جنایی تقنینی جرم اخلاص در نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران

فرزانه شکوهنده^۱، محمدرضا شادمانفر^{۲*}، محمود مالیر^۳، مسعود حیدری^۴

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.
۲. استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
۳. دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.
۴. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: اخلاص در نظام اقتصادی یکی از موضوعات مهم است که به‌خصوص در شرایط تحریم‌های اقتصادی نیازمند تبیین و تحلیل است. هدف مقاله حاضر بررسی سیاست جنایی تقنینی در قبال اخلاص در نظام اقتصادی است.

مواد و روش‌ها: مقاله حاضر نظری و روش تحقیق آن توصیفی-تحلیلی است. مواد و داده‌ها نیز کیفی است و از فیش‌برداری در گردآوری مطالب و داده‌ها استفاده شده است.

ملاحظات اخلاقی: در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

یافته‌ها: قانون‌گذار به بیان مصادیق مختلف جرائم اخلاص در نظام اقتصادی مانند قاچاق ارز، اخلاص در نظام پولی یا ارزی کشور، اخلاص در نظام پولی یا ارزی کشور، اخلاص در امر توزیع مایحتاج عمومی، قاچاق میراث فرهنگی پرداخته و این جرائم را در دو دسته کلان و غیر کلان مورد توجه قرار داده است. چنانچه هر یک از جرائم مورد اشاره در سطح کلان و عمده و با هدف ضربه زدن به نظام اقتصادی کشور صورت گیرد مرتکب به‌عنوان مفسد فی‌الارض اعدام می‌شود.

نتیجه: جرم اخلاص در نظام اقتصادی ابهام دارد. یکی از مشکلات و چالش‌های اساسی ابهام قانون در خصوص معیارهایی همچون عمده و کلان در قانون مجازات اخلاص‌گران در نظام اقتصادی و همچنین قیود به‌طور گسترده، اخلاص شدید در نظم عمومی و «خسارت عمده» در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی می‌باشد. در واقع قانون‌گذار ضابطه‌ای عینی از این معیارها ارائه نداده است و این باعث ابهام قانون می‌شود.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۸۸۷-۹۰۴

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۳۰

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۱۱/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۰۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۷/۱۰

واژگان کلیدی:

سیاست جنایی تقنینی، اخلاص در نظام اقتصادی، نظم عمومی، خسارت عمده.

نویسنده مسئول:

محمدرضا شادمانفر

آدرس پستی:

ایران، اصفهان، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، گروه حقوق.

کد ارکید:

تلفن:

پست الکترونیک:

mrsh23@gmail.com

۱. مقدمه

پایه برای جرم اخلاقی در نظام اقتصادی کشور می‌باشد به عبارت دیگر عنوان قاچاق ارز در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، جرم‌انگاری شده است؛ اما همین جرم با تحقق شرایط مندرج در قانون مجازات اخلاقیان در نظام اقتصادی کشور تبدیل به جرم اخلاقی در نظام اقتصادی می‌شود. اخلاقیان در نظام اقتصادی در این قانون به دو نوع اخلاقیان کلان و غیرکلان تقسیم می‌شود. بر اساس آنچه گفته شد هدف مقاله حاضر بررسی این سؤال مهم است که رویکرد سیاست جنایی تقنینی در قبال اخلاقیان در نظام اقتصادی چگونه است؟ به عبارتی چه موادی را به‌عنوان جرائم اخلاقی در نظام اقتصادی جرم‌انگاری کرده است؟ به‌منظور بررسی سؤال مورد اشاره به تبیین جرائم و در واقع مواردی که مصداق جرم اخلاقی در نظام اقتصادی است پرداخته می‌شود.

۲. مواد و روش‌ها

مقاله حاضر نظری و روش تحقیق آن توصیفی-تحلیلی است. مواد و داده‌ها نیز کیفی است و از فیش‌برداری در گردآوری مطالب و داده‌ها استفاده شده است.

۳. ملاحظات اخلاقی

در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

قانون‌گذار به بیان مصادیق مختلف جرائم اخلاقی در نظام اقتصادی مانند قاچاق ارز، اخلاقیان در نظام پولی یا ارزی کشور، اخلاقیان در نظام پولی یا ارزی کشور،

اهمیت و ضرورت این تحقیق از این جهت است که اوضاع نابسامان اقتصادی کشور، هر لحظه رفاه و آسایش مردم ایران را سلب نموده و حکومت جمهوری اسلامی ایران را نیز از لحاظ سیاسی در موضع خطرناکی قرار داده است. به عبارتی، مهم‌ترین بحرانی که امروزه و در این مقطع زمانی گریبان‌گیر حکومت و جامعه جمهوری اسلامی ایران شده است، بحران اقتصادی است به گونه‌ای که هر ضربه و خللی در مسیر درست اقتصاد کشور، حتی ممکن است تبعات امنیتی و سیاسی هم داشته باشد. بنابراین در این بازه زمانی و شرایط حساس کنونی اخلاقیان در نظام اقتصادی کشور، بیش از هر مجرم دیگری از دید مردم و مسئولین، سزاوار مجازات‌اند. «همه جرائم اقتصادی به نحوی موجب اخلاقیان در نظام اقتصادی می‌شوند اما منظور از اخلاقیان در نظام اقتصادی کشور در این نوشتار مجموعه‌ای از جرائم مختلف است که در قانون مجازات اخلاقیان در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹ و اصلاحیه آن به تاریخ ۱۳۸۴/۱۰/۱۴ به آن‌ها اشاره شده است» (ساک، ۱۳۹۳، ۳۱۲). مهم‌ترین خصوصیت این قانون این است که اخلاقیان در نظام اقتصادی کشور را به تفکیک و شامل جرائم علیه نظام پولی یا ارزی تولیدی توزیع میراث فرهنگی و ثروت‌های ملی و ... دسته‌بندی نموده و هر یک را جداگانه جرم‌انگاری نموده است. جرائم مذکور در این قانون، هر کدام به‌طور مستقل در قوانین دیگر جرم‌انگاری شده‌اند و عنوان مجرمانه مستقلی دارند؛ اما همین جرائم در این قانون به‌عنوان جرائم پایه برای جرم اخلاقی در نظام اقتصادی لحاظ شده‌اند. به‌عنوان مثال در بند ۱ ماده ۱ قانون مجازات اخلاقیان در نظام اقتصادی کشور عنوان قاچاق ارز به‌عنوان جرم

۵-۱. جرم اخلاخ در نظام اقتصادی کشور

«قانون مجازات اخلاخلگران در نظام اقتصادی کشور در سال ۱۳۶۹ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و در ماده ۲ آن برخی رفتارهایی که منجر به اخلاخ در نظام اقتصادی می‌شد جرم‌انگاری گردید. در یک دید کلی، قانون‌گذار اخلاخ در نظام اقتصادی را مطابق قانون فوق، به دو نوع اخلاخ کلان(عمده) و اخلاخ غیر کلان(جزئی) تقسیم نموده و حسب شرایط و اوضاع و احوال برای هر کدام مجازات جدا گانه ای در نظر گرفته است»(حسینی، ۱۳۸۷، ۱۶۱۷). با عنایت به ماده ۲ قانون مجازات اخلاخلگران در نظام اقتصادی کشور: «هر یک از اعمال مذکور در بندهای ماده ۱ چنانچه به قصد ضربه زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران و یا به قصد مقابله با آن و یا با علم به مؤثر بودن اقدام در مقابله با نظام مزبور چنانچه در حد فساد فی‌الارض باشد مرتکب به اعدام و در غیر این صورت به حبس از پنج سال تا بیست سال محکوم می‌شود و در هر دو صورت دادگاه به- عنوان جزای مالی به ضبط کلیه اموالی که از طریق خلاف قانون به دست باشد حکم خواهد داد»(مجاهد، ۱۳۸۳، ۱۰۲). در این قسمت به بررسی برخی از مهم‌ترین مصادیق جرم اخلاخ در نظام اقتصادی کشور پرداخته می‌شود. مطابق قانون مجازات اخلاخلگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹ با آخرین اصلاحات ۱۳۹۹، برخی از مهم‌ترین جرائم اخلاخ در نظام اقتصادی کشور عبارت‌اند از: الف) اخلاخ در نظام پولی یا ارزی کشور از طریق قاچاق عمده ارز یا ضرب سکه قلب یا جعل اسکناس یا وارد کردن یا توزیع نمودن عمده آن‌ها اعم از داخلی و خارجی و امثال آن. ب) اخلاخ در امر توزیع مایحتاج

اخلاخ در امر توزیع مایحتاج عمومی، قاچاق میراث فرهنگی، ضرب سکه قلب یا جعل اسکناس، اخلاخ در نظام تولیدی کشور و وارد کردن توزیع کردن و استفاده از اسکناس جعلی پرداخته و این جرائم را در دو دسته کلان و غیرکلان مورد توجه قرار داده است. چنانچه هر یک از جرائم مورد اشاره در سطح کلان و عمده و با هدف ضربه زدن به نظام اقتصادی کشور صورت گیرد مرتکب به‌عنوان مفسد فی‌الارض اعدام می‌شود.

۵. بحث

سیاست جنایی تقنینی با استفاده از ابزار قوانین که شامل قانون اساسی، قوانین جزایی و آئین دادرسی کیفری می‌باشد، سعی در رسیدن به اهداف مطلوب را دارند. سیاست جنایی تقنینی به منزله نخستین لایه سیاست جنایی، عبارت است از تدبیر و چاره‌اندیشی قانون‌گذار در مورد رفتار مجرمانه و پاسخ به آن که با توجه به وابستگی سیاست جنایی به نظام سیاسی و ایدئولوژیک هر کشور حالت‌های مختلفی به خود می‌گیرد و می‌توان آن را سلیقه قانون‌گذار و انتخاب‌های وی در انواع جرائم و مجازات‌ها و به-طور کلی نحوه مقابله با پدیده مجرمانه و دادرسی جرائم دانست که تبلور آن در قوانین مختلف هر جامعه از جمله قوانین کیفری شکلی و ماهوی منعکس می‌شود. در مقاله حاضر تلاش نگارندگان این است که سیاست جنایی تقنینی جرم اخلاخ در نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران را بررسی نماید. به همین منظور مصادیقی که قانون‌گذار به‌عنوان اخلاخ در نظام اقتصادی جرم‌انگاری کرده است تبیین و تحلیل می‌شود.

اعم از اینکه عمده باشد یا غیر عمده) ج- خارج کردن یا وارد کردن یا توزیع عمده ارز خارج از ضوابط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. نکته مهمی که در رابطه با عنصر مادی جرم قاچاق ارز قابل توجه است اینکه تمامی مصادیق رفتار مجرمانه آن فعل مادی مثبت می‌باشند و لذا ترک فعل نمی‌تواند از مصادیق قاچاق ارز محسوب گردد. نکته دوم اینکه منظور از ارز پول رایج خارجی کشور است؛ اعم از اینکه در داخل کشور ایران رایج باشد یا در خارج از کشور رایج باشد و لذا پول‌های غیر رایج خارجی و هم‌چنین اسکناس‌های رایج داخلی شامل این جرم نمی‌شود زیرا ارز محسوب نمی‌شوند (عباسی، ۱۳۹۶، ۷۰). مطابق ماده ۷ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ حدود و مقررات استفاده از ارز را دولت تعیین می‌کند و دولت هم از طریق بانک مرکزی و شورای پول و اعتبار آن این مقررات را معین و اعمال می‌کند.

عنصر روانی این جرم مشتمل بر عمد عام و خاص به شرح ذیل می‌باشد: ۱- عمد عام چنانچه رفتار مادی خرید و فروش ارز و صادر کردن یا وارد کردن آن یا حمل به صورت آگاهانه ارادی و با اختیار صورت گرفته باشد عمد عام جرم قاچاق ارز محقق است و از این حیث از قواعد عمومی مربوط به عنصر روانی قاچاق کالا تبعیت می‌کند (ساک، ۱۳۹۳، ۳۸۱). ۲- عمد خاص مطابق ماده ۲ قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور سه نوع قصد مجرمانه به‌عنوان عمد خاص برای جرم قاچاق عمده ارز احصا شده است که مرتکب جرم در صورت داشتن چنین عمدی در حکم مفسد فی‌الارض شناخته شده و به مجازات اعدام محکوم می‌شود که عبارت‌اند از: ۱. قصد ضربه زدن نظام جمهوری اسلامی ایران ۲. قصد مقابله با

عمومی از طریق گران‌فروشی کلان ارزاق یا سایر نیازمندیهای عمومی و احتکار عمده ارزاق یا نیازمندیهای مزبور و پیش‌خرید فراوان تولیدات کشاورزی و سایر تولیدات مورد نیاز عامه و امثال آن-ها به‌منظور ایجاد انحصار یا کمبود در عرضه آن‌ها. ج) اخلال در نظام تولیدی کشور از طریق سوء استفاده عمده از فروش غیر مجاز تجهیزات فنی و مواد اولیه در بازار آزاد یا تخلف از تعهدات مربوط در مورد آن و یا رشا و ارتشای عمده در امر تولید یا اخذ مجوزهای تولیدی در مواردی که موجب اختلال در سیاست‌های تولیدی کشور شود و امثال آن‌ها. د) هر گونه اقدامی به قصد خارج کردن میراث فرهنگی یا ثروت‌های ملی اگرچه به خارج کردن آن نینجامد قاچاق محسوب و کلیه اموالی که برای خارج کردن از کشور در نظر گرفته شده است مال موضوع قاچاق تلقی و به سود دولت ضبط می‌گردد.

۵-۱-۱. قاچاق ارز

در بند الف ماده ۱ قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور یکی از جرائم احصا شده؛ قاچاق عمده ارز دانسته شده که البته شامل وارد کردن توزیع نمودن عمده آن‌ها می‌شود و منظور از ارز هم شامل ارز رایج داخلی و خارجی می‌شود. مجازات قاچاق عمده ارز بسته به اینکه قصد ضربه زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران باشد یا نه متفاوت است (ولیدی، ۱۳۹۳، ۱۷۶۶). عنصر مادی قاچاق ارز با توجه به مواد قانونی مورد اشاره شامل موارد ذیل می‌باشد: الف- خرید و فروش ارز به صورت غیر مجاز و خارج از شبکه بانکی یا صرافی‌های مجاز (اعم از اینکه عمده باشد یا غیر عمده). ب- ورود خروج و حواله ارز خارج از ضوابط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

نظام جمهوری اسلامی ایران ۳. علم به مؤثر بودن اقدام در مقابله با نظام جمهوری اسلامی ایران. ملاحظه می‌شود که داشتن قصدهای فوق از علل مشدده مجازات بوده و جرم را از تعزیری یا بازدارنده به جرم حدی تبدیل می‌کند.

در مورد عمد خاص مذکور فوق ملاحظه می‌شود که مرتکب جرم دارای مقاصد سیاسی و دارای انگیزه غیر شخصی می‌باشد و لذا در مواردی که انگیزه و قصد مرتکب شخصی است و تنها به قصد سودجویی ثروت اندوزی مرتکب قاچاق عمده ارز شده باشد، موضوعاً از جرم فوق خارج است (عباسی، ۱۳۹۶، ۸۴). مگر این که مرتکب دارای مقاصد غیرسیاسی است و قصد ضربه زدن به نظام و مقابله با آن را ندارد ولی با علم به مؤثر بودن اقدام خود در مقابله با نظام مبادرت به قاچاق ارز نموده است.

۵-۱-۲. ضرب سکه قلب یا جعل اسکناس

بی‌شک یکی از مصادیق بارز اخلاخ در نظام پولی یا ارزی کشور و به تبع آن اخلاخ در نظام اقتصادی کشور، ضرب سکه قلب و جعل اسکناس و هم‌چنین وارد کردن عمده سکه یا اسکناس جعلی به داخل کشور و توزیع آن‌ها می‌باشد. مطابق ماده واحده قانون تشدید مجازات جاعلین اسکناس و واردکنندگان توزیع کنندگان و مصرف کنندگان اسکناس مجعول مصوب ۱۳۶۸ / ۱ / ۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام «هرکس اسکناس رایج داخلی را بالمباشره یا به واسطه جعل کند یا با علم به جعلی بودن توزیع یا مصرف نماید، چنانچه عضو باند باشد و یا قصد مبارزه با نظام جمهوری اسلامی ایران را داشته باشد به اعدام محکوم می‌شود. هم-چنین عالم عامد و عالم ورود اسکناس مجعول به

کشور به‌عنوان مفسد به اعدام محکوم می‌گردد؛ مگر آنکه عضو باند نبوده و قصد مبارزه با نظام نداشته و در محکمه ثابت شود که فریب خورده است. مرتکبین در غیر مواردی که براساس ضوابط فوق به اعدام محکوم می‌شوند مشمول مجازات‌های مقرر در ماده ۲۱ قانون مجازات اسلامی تعزیرات مصوب ۵/۱۸/۱۳۶۲ خواهند بود». با توجه به توضیح فوق عنصر قانونی جرم جعل اسکناس رایج داخلی بالمباشره یا مع الواسطه و توزیع و یا مصرف آن و هم‌چنین وارد کردن اسکناس جعلی به داخل کشور چنانچه مرتکب جرم عضو باند باشد و یا قصد مبارزه با نظام جمهوری اسلامی ایران را داشته باشد. «مطابق ماده واحده قانون تشدید مجازات جاعلین اسکناس و واردکنندگان، توزیع کنندگان و مصرف کنندگان اسکناس مجعول مصوب ۲۹/۱/۱۳۶۸ مجمع تشخیص مصلحت نظام بوده و مجازات آن اعدام می‌باشد» (مجاهد، ۱۳۸۳، ۱۰۲). در قانون مجازات اخلاخگران در نظام اقتصادی کشور ضرب سکه قلب و جعل اسکناس و وارد کردن آن‌ها به داخل کشور و توزیع نمودن آن‌ها به‌صورت عمده در دو حالت جرم-انگاری شده است که اول با قصد ضربه زدن به نظام و دوم بدون قصد ضربه زدن به نظام است (معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضائیه، ۱۳۸۷، ج ۱، ۹۰). مطابق ماده ۵۱۹ قانون مجازات اسلامی هرکس به قصد تقلب به هر نحو از قبیل تراشیدن، بریدن و نظایر آن از مقدار مسکوکات طلا یا نقره ایرانی یا خارجی بکاهد عمل وی جرم محسوب می‌شود. با توجه به این ماده قانونی عنصر مادی جرم در واقع کاستن و کاهش دادن کمیت و وزن مسکوکات طلا و نقره ایرانی یا خارجی است و نحوه این کاهش وزن که با تراشیدن و بریدن باشد یا غیر آن مهم نیست.

مبارزه با نظام جمهوری اسلامی را داشته باشد به- عنوان مفسد به اعدام محکوم می‌شود». پس عنصر مادی جرم فوق عبارت است از فعل مادی مثبت وارد کردن اسکناس جعلی به داخل کشور و توزیع اسکناس جعلی در داخل کشور و استفاده استعمال و مصرف) اسکناس جعلی به صورت باندى (ساکى، ۱۳۹۳، ۳۹۷) از جمله شرایط تحقق عنصر مادی مزبور این است که اقدامات فوق بایستی به صورت باندى باشد که این عبارت باند با توجه به سال تصویب (۱۳۶۸) ناظر به جرم سازمان یافته و شبکه‌ای است به نحوی که عده‌ای اصطلاحاً تشکیل باند را می‌دهند و با همکاری و مشارکت یکدیگر اقدام به جعل اسکناس یا وارد نمودن آن به داخل کشور یا توزیع یا استفاده از آن بنماید (تذهیبی، ۱۳۸۱، ۱۴۲). بدیهی است که باند تبهکاری با وجود یک یا دو نفر عضو تحقق پیدا نمی‌کند و هر چند که قانون- گذار معیاری برای آن تعیین نکرده است و تشخیص آن بر حسب عرف و عادت بر عهده قاضی رسیدگی کننده است، اما به نظر می‌رسد که حداقل وجود سه نفر برای تشکیل باند تبهکاری و جعل اسکناس ضروری است. تفسیر فوق از عبارت «باند» با توجه به سنگین بودن اتهام و مجازات اعدام برای مرتکبین به نفع متهم می‌باشد و از باب قاعده «در» دادگاه‌ها بایستی با احتیاط کافی در احراز آن اقدام نمایند (پیمانی، ۱۳۷۵، ۲۲). شرط دیگر که برای تحقق این جرم در قانون ذکر شده است قصد مبارزه با نظام جمهوری اسلامی ایران است.

البته در هر سه مورد فوق علم مرتکب به جعلی بودن اسکناس نیز بایستی احراز گردد. مطابق ماده ۱ بند الف و ماده ۲ قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام

تغییر و کاهش عیار طلا و نقره موجود در سکه‌های طلا و نقره هم اگر به صورت عمدی و با قصد تقلب باشد مشمول جرم فوق خواهد شد (عزیزی، ۱۳۹۳، ۱۶۲). جرم قلب سکه علیه آسایش عمومی است و نه علیه اموال. یعنی اگر چه کسانی که ضرب سکه تقلبی می‌کنند و می‌فروشند مال دیگران را می‌گیرند؛ ولی آن چه اهمیت دارد و مهم‌تر از مال شخص است اعتماد عمومی است. بنابراین جرم با گذشت متضرر رفع نمی‌شود. در واقع در قلب سکه رفتاری شبیه جعل اسکناس انجام می‌دهیم فقط فرقی این است که آن رو سکه است و آن رو اسکناس.

در یک نگاه کلی می‌توان گفت که رفتار فیزیکی جرم اخلاک در نظام پولی یا ارزی در بند الف ماده ۲ قانون مجازات اخلاک‌گران نظام اقتصادی کشور، به طور دقیق احصا نشده و مصادیقی که قانون‌گذار در این ماده ذکر کرده است، مثال‌هایی از رفتار فیزیکی این جرم است. به عبارتی دیگر با ذکر واژه امثال آن‌ها در انتهای بند الف، می‌توان گفت که رفتار فیزیکی جرم اخلاک در نظام پولی یا ارزی، ارتکاب هر نوع جرمی است که به نوعی مانند جرم قاچاق ارز، در نظام پولی یا ارزی اخلاک ایجاد کند (ولیدی، ۱۳۹۷، ۱۴۹).

۵-۱-۳. وارد کردن، توزیع کردن و استفاده از اسکناس جعلی

مطابق ماده واحده قانون تشدید مجازات جاعلین اسکناس و واردکنندگان و مصرف کنندگان اسکناس مجعول مصوب ۱۳۶۸ «مجمع تشخیص مصلحت نظام رفتار مجرمانه وارد کردن اسکناس جعلی به داخل کشور و یا توزیع یا مصرف آن با علم به جعلی بودن، اسکناس چنانچه مرتکب عضو باند باشد یا قصد

تغزیرات حکومتی گران‌فروشی را به این صورت تعریف کرده است: جرم گران‌فروشی عبارت است از عرضه کالا و خدمات به بهای بیش از نرخ‌های تعیین‌شده توسط مراجع رسمی به‌طور علی‌الحساب یا قطعی. گران‌فروشی فقط مختص کالا نیست و شامل خدمات نیز می‌گردد. یعنی در شرایطی که برای برخی خدمات نرخ مصوبی تعیین شده است، ارائه خدمات با قیمتی بالاتر از نرخ مصوب می‌تواند مصداق گران‌فروشی باشد. برای تحقق گران‌فروشی الزاماً نیازی به فروش کالا با قیمتی بالاتر نیست؛ بلکه کافی است کالای مذکور با قیمتی بالاتر از قیمت واقعی و یا نرخ مصوب دولتی آن در معرض عموم و یا در داخل ویتترین قرار داده شود. در چنین شرایطی جرم گران‌فروشی محقق شده حتی زمانی که کسی آن کالا را نخریده است.

۵-۱-۵. احتکار

احتکار عبارت است از انبار کردن ارزاق و کالاهای موردنیاز مردم به هدف کمبود کالا و افزایش قیمت (میرزاجانی بیجارسی و همکاران، ۱۳۹۸، ۲۰۳-۲۲۴). از منظر حقوقی، در مفهوم احتکار، ارکان ذیل به‌کار رفته است: ۱. انبار کردن: این اصطلاح همه‌عناوین مشابه مانند ذخیره کردن، حبس کردن، متوقف کردن، جلوگیری از فروش و مانند آن را شامل می‌شود. ۲. کالای مورد احتیاج ضروری عامه مردم: احتکار هر کالایی جرم محسوب نمی‌گردد، بلکه موضوع این جرم فقط کالاهای ضروری و مورد احتیاج مردم می‌باشد، منظور از مردم همه‌عامه مردم است؛ نه گروه خاصی از مردم. ۳. به مقداری بیش از مصرف عادی و متعارف: انبار کردن کالای ضروری به‌منظور شخص و خانواده تحت تکفل

اقتصادی کشور ۱۳۶۹ «وارد کردن یا توزیع نمودن عمده اسکناس جعلی (اعم از داخلی یا خارجی) چنانچه به قصد ضربه زدن به نظام باشد و در حد افساد فی الارض باشد، مرتکب به اعدام و در غیر اینصورت به حبس از پنج سال تا بیست سال محکوم می‌شود». عنصر مادی این جرم مشابه عنصر مادی جرم قبلی است و با آن مغایرت دارد و چون قانون قبلی مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام است همان قانون حاکم می‌باشد؛ هرچند که از نظر مجازات تفاوتی باهم ندارند (توتونچیان، ۱۳۷۵، ۱۳۶). عنصر روانی جرائم قبلی که عنصر مادی آن‌ها ذکر شد بایستی به تفکیک و جداگانه مورد بررسی قرار گیرند: الف- ضرب سکه قلب و جعل اسکناس بدون شک هر دوی این جرائم از جمله جرائم عمدی می‌باشد که تحقق آن‌ها منوط به عمد عام و خاص می‌باشد. ۱- عمد عام ارتکاب آگاهانه و ارادی ضرب سکه تقلبی که ناشی از خواست مرتکب می‌باشد و در انجام این رفتار مجرمانه تحت اجبار یا اکراه نمی‌باشد (احمدی، ۱۳۸۲، ۱۳۳). ۲- عمد خاص: قصد تقلب و داشتن سوءنیت جزایی در ضرب سکه تقلبی و جعل اسکناس چنانچه مرتکب اعمال فوق را به قصد تحقیقات آزمایشگاهی یا مطالعات علمی انجام داده باشد و قصد تقلب احراز نگردد جرائم فوق به لحاظ فقدان سوءنیت جزائی منتفی است.

۵-۱-۴. گران‌فروشی

در ماده ۱ قانون تشدید مجازات محترکان و گران‌فروشان در رابطه با گران‌فروشی عنوان گردیده است: عرضه کالا به بیش از نرخ متعارف و در مورد کالاهایی که به دست دولت توزیع می‌شود به بیش از نرخ تعیین شده توسط دولت. هم‌چنین ماده ۲ قانون

از طریق گران‌فروشی کلان‌ارزاق یا سایر نیازمندی‌های عمومی و احتکار عمده ارزاق یا نیازمندی‌های مزبور و پیش‌خرید فراوان تولیدات کشاورزی و سایر تولیدات مورد نیاز عامه و امثال آن‌ها به‌منظور ایجاد انحصار یا کمبود در عرضه آن‌ها. «گران‌فروشی یکی از تخلفات و جرائمی است که موجب اخلال در نظام توزیع کالا و خدمات و فشار اقتصادی بر اقشار مختلف جامعه می‌شود و سبب گسترش فقر و بی‌عدالتی اقتصادی و اجتماعی می‌گردد. این جرم هم مانند سایر جرائمی که تاکنون مورد بررسی قرار داده‌ایم دارای ارکان و عناصر متشکله سه‌گانه (قانونی، مادی، روانی) است. در رابطه با جرم گران‌فروشی در حال حاضر قانون نظام صنفی کشور مصوب ۱۳۸۲/۱۲/۲۴ در ماده ۵۷ و قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹/۹/۱۹ از مواد ۱ و ۲ بیان حکم نموده و هر یک در مورد خاص خود لازم‌الاجرا می‌باشند» (رنانی، ۱۳۸۲، ۳۲).

«گران‌فروشی از جمله جرائم عمدی است که در حالت عادی صرفاً داشتن عمد عام برای تحقق آن کافی است و در مواردی هم داشتن عمد خاص از علل مشدده مجازات است» (عبدالله امین، ۱۳۶۷، ۵۰).

«گران‌فروشی کلان‌ارزاق عمومی یا سایر نیازمندی‌های عمومی با قصد مبارزه با نظام یا مقابله با آن یا با علم به مؤثر بودن اقدام در مقابله با نظام چنانچه در حد افساد فی‌الارض باشد به مجازات اعدام محکوم می‌شود و همچنین ضبط کلیه اموالی که از طریق خلاف قانون به دست آمده باشد» (یاوری، ۱۳۹۲، ۱۰۷). «گران‌فروشی کلان‌ارزاق عمومی یا سایر نیازمندی‌های عمومی بدون قصد مبارزه با نظام یا

وی نه‌تنها عمل مجرمانه‌ای محسوب نمی‌گردد؛ بلکه امری پسندیده و متناسب با عقل معاش می‌باشد به شرطی که در حد مصرف عادی و متعارف باشد نه بیش از اندازه. ۴. قصد جلوگیری از فروش آن به دولت یا مردم: چنانچه قصد شخص از انبار کردن کالای ضروری و مورد احتیاج مردم، فروش آن به مردم یا دولت باشد و صرفاً کالا برای نگهداری موقت در انبار قرار دهد عمل وی جرم محسوب نمی‌شود؛ کما اینکه عرف بازار تجاری هم اقتضای انبارداری را عاقلانه و مشروع می‌داند. ۵. به امید گران‌فروشی کالا در آینده: انگیزه و داعی اصلی محترک این است که با انبار کردن کالا و جلوگیری از فروش آن در آینده بتواند آن را گران‌تر از عرف بازار و به قیمت غیر عادلانه به فروش رساند و این قید از الزامات تعریف احتکار محسوب می‌شود (ساک، ۱۳۹۳، ۲۴۶). در واقع احتکار نوعی کاهش یا متوقف کردن جریان توزیع کالا توسط عده‌ای از افراد جامعه است که با توجه به وضع بازار و به‌خصوص تقاضای تحریک‌شده خریداران، به‌منظور بالا بردن قیمت و درآمد حاصل از افزایش قیمت کالا صورت می‌گیرد و سرانجام موجب افزایش تقاضا بر عرضه و منجر به پیدایش تورم و افزایش صعودی قیمت‌ها می‌گردد.

۵-۱-۶. اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی

«بی‌شک یکی از عوامل ثبات اقتصادی در هر کشوری نظام متعادل توزیع کالاهای اساسی و مایحتاج عمومی و سایر نیازمندی‌های مردم آن کشور است» (مصلائی، ۱۳۸۲، ۱۸). قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور در بند ب به در مقام جرم‌انگاری اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی بیان می‌دارد: «اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی

اقتصادی، با توجه به میزان اختلال مشمول یکی از مجازات‌های مقرر در قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور می‌گردد. در خصوص رفتار فیزیکی جرم قاچاق میراث فرهنگی تفاوتی در دو قانون فوق الذکر وجود نداشته و می‌توان رفتار فیزیکی این جرم را هر گونه اقدام به خارج کردن اموال تاریخی، فرهنگی از کشور هرچند به خارج کردن آن نینجامد دانست. جرم قاچاق میراث فرهنگی یا ثروت ملی، در صورتی مصداق جرم اخلال در نظام اقتصادی می‌باشد که منجر به اخلال در نظام اقتصادی کشور گردد؛ اما اینکه این جرم چگونه ممکن است که منجر به اخلال در نظام اقتصادی در ابعادی که مد نظر قانون‌گذار است گردد، محل تأمل و ایراد است که این جرم صرفاً از جرائم علیه آسایش عمومی می‌باشد.

۵-۱-۸. اخلال در نظام تولیدی کشور از طریق فروش غیر مجاز تجهیزات فنی و مواد اولیه

مطابق بند ج ماده ۱ قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹/۹/۱۹ «این جرم این‌گونه توصیف شده است اخلال در نظام تولیدی کشور از طریق سوء استفاده عمده از فروش غیر مجاز تجهیزات فنی و مواد اولیه در بازار آزاد یا تخلف از تعهدات مربوط در مورد آن... مجازات این جرم هم حسب اینکه با چه قصدی صورت گرفته باشد در ماده ۲ همین قانون بیان شده است» (سبزی‌پور، ۱۳۹۲، ۱۸۸). «سوء استفاده فیزیکی فروش تجهیزات فنی و مواد اولیه با تحقق شرایط ذیل این قسم از عنصر مادی جرم را تشکیل می‌دهد» هر دو رفتار مجرمانه موصوف از جمله جرائم عمدی محسوب می‌شوند که برای تحقق آن‌ها عمد عام و عمد خاص لازم است.

مقابله با آن یا با علم به مؤثر بودن اقدام در مقابله با نظام چنانچه در حد افساد فی‌الارض نباشد به مجازات حبس از پنج سال تا بیست سال و ضبط کلیه اموالی که از طریق خلاف قانون به دست آمده باشد، محکوم می‌شود. دادگاه می‌تواند علاوه بر حبس و جریمه مالی مرتکب را به ۲۰ تا ۷۴ ضربه شلاق در انظار عمومی محکوم نماید» (کبیری و همکاران، ۱۳۹۷، ۹۴-۹۱).

۵-۱-۷. قاچاق میراث فرهنگی یا ثروت‌های ملی کشور

در بند ۵ ماده یک قانون مجازات اخلال در نظام اقتصادی کشور، یکی از جرائم موضوع کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی که از جمله مصادیق قاچاق کالای ممنوع است ذکر شده و عنوان اخلال بر آن نهاده شده است (تصدیقی، ۱۳۸۲، ۸۸). مطابق این بند: «هر گونه اقدامی به قصد خارج کردن میراث فرهنگی یا ثروت‌های ملی اگرچه به خارج کردن آن نینجامد، قاچاق محسوب و کلیه اموالی که برای خارج کردن از کشور در نظر گرفته شده است مال موضوع قاچاق تلقی و به سود دولت ضبط می‌گردد». مطابق ماده ۵۶۱ قانون مجازات اسلامی نیز «هر گونه اقدام به خارج کردن اموال تاریخی- فرهنگی از کشور هر چند به خارج کردن آن نینجامد قاچاق محسوب و مرتکب علاوه بر استرداد اموال به حبس از یک تا سه سال و پرداخت جریمه معادل دو برابر قیمت اموال موضوع قاچاق محکوم می‌گردد». از جمع بین این مواد مشخص می‌گردد که این مصداق از مصادیق قاچاق، اگر باعث اختلال در نظام اقتصادی کشور نگردد مشمول مجازات‌های مقرر در قانون مجازات اسلامی می‌گردد و در صورت حصول اختلال در نظام

می‌تواند علاوه بر جریمه مالی و حبس مرتکب را به ۲۰ تا ۷۴ ضربه شلاق در انظار عمومی محکوم نماید. در تبصره ۱ ماده فوق نیز مقرر گشته است که در مواردی که اخلال موضوع هر یک از موارد مذکور در بندهای هفت‌گانه ماده ۱ عمده یا کلان یا فراوان، نباشد، مرتکب حسب مورد علاوه بر رد مال به حبس از شش ماه تا سه سال و جزای نقدی معادل دو برابر اموالی که از طرق مذکور به دست آورده محکوم می‌شود» (بهره مند، ۱۳۹۷، ۲۲۱).

بر مبنای عمده و کلان بودن اخلال، مجازات مرتکب از یک حالت خفیف، به شدیدترین حالت مجازات در نوسان می‌باشد. در صورتی که قانون گذار هیچ گونه معیار عینی و قابل سنجشی برای احراز کلان و عمده بودن اخلال، ارائه نکرده است.

تبصره ۳ ماده ۲ مجازات اخلال در نظام اقتصادی کشور بیان می‌دارد: «مجازات شروع به جرم موضوع قسمت اول این ماده یک سال تا سه سال حبس و پانصد هزار تا پنج میلیون ریال جزای نقدی و مجازات شروع به جرم موضوع قسمت اخیر این ماده شش ماه تا دو سال حبس و دویست و پنجاه هزار ریال تا دو میلیون و پانصد هزار ریال جزای نقدی و مجازات شروع به جرم موضوع تبصره ۱ این ماده شش ماه تا یک سال و نیم حبس و دویست هزار ریال تا یک میلیون ریال جزای نقدی است» قانون گذار مبنای شروع به جرم را مجازات جرم اصلی دانسته است؛ اما نکته‌ای که وجود دارد آن است که با توجه به اینکه در شروع به جرم نتیجه لازم برای تحقق جرم تام واقع نگشته است، قبل از حصول نتیجه، تشخیص اینکه اگر جرم تام واقع می‌شود، اختلال حاصل شده مشمول قسمت اول ماده ۲ می‌شود یا قسمت دوم آن

عمد عام مرتکب فروش غیر مجاز تجهیزات فنی و مواد اولیه بایستی به صورت آگاهانه و ارادی و به قصد سوء استفاده و اخلال در نظام تولیدی کشور اقدام نموده یا از تعهدات خود در مورد آن‌ها تخلف نموده باشد. عمد خاص چنان که در ماده ۲ قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور تصریح شده است، قصد خاص مرتکب بایستی مبارزه و ضدیت با نظام جمهوری اسلامی ایران یا مقابله با نظام مزبور و یا علم به مؤثر بودن اقدام در مقابله با نظام باشد و وجود این قصد توأم با فعل ارتكابی و آثار و نتایج آن در مواردی می‌تواند در حد افساد فی الارض هم تلقی شود» (زراعت، ۱۳۹۱، ۴۰۱). این جرم نیز مانند جرائم قبلی دو وجهی است که حسب داشتن یا نداشتن قصد خاص و عمده یا غیر عمده بودن میزان جرم با مجازات‌های متفاوتی روبه‌رو است که مطابق ماده ۲ قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور و تبصره ۱ اصلاحی آن تعیین مجازات می‌شود که با توجه به تکراری بودن مطلب به همین اندازه کفایت می‌شود (سمیعی و همکاران، ۱۳۹۵، ۳۳).

«در قانون مجازات اخلال در نظام اقتصادی کشور، سه مجازات مستقل پیش‌بینی شده است؛ وفق ماده ۲ قانون فوق‌الذکر هر یک از اعمال مذکور در بندهای ماده ۱ چنانچه به قصد ضربه زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران و یا به قصد مقابله با آن و یا با علم به مؤثر بودن اقدام در مقابله با نظام مزبور چنانچه در حد فساد فی الارض باشد مرتکب به اعدام و در غیر این صورت به حبس از پنج سال تا بیست سال محکوم می‌شود و در هر دو صورت دادگاه به‌عنوان جزای مالی به ضبط کلیه اموالی که از طریق خلاف قانون به دست آمده باشد حکم خواهد داد. دادگاه

مطابق با بند «ه» ماده ۱ قانون مجازات اخلال در نظام اقتصادی کشور ۱۳۶۹ «وصول وجوه کلان به صورت قبول سپرده‌های اشخاص حقیقی یا حقوقی تحت عنوان مضاربه و نظایر آن که موجب حیف و میل اموال مردم یا اخلال در نظام اقتصادی شود جرم تلقی شده و مجازات‌های مقرر در ماده ۲ قانون مذکور را در پی دارد».

مباحث مربوط به رکن مادی این در سه بند رفتار فیزیکی، جرم، شرایط تحقق جرم و نتیجه جرم بررسی می‌گردد. رفتار فیزیکی این جرم در قالب قبول و وصول وجوه مردم به صورت سپرده، تحت عنوان مضاربه و نظایر آن صورت می‌پذیرد.

وجود چهار شرط برای تحقق این جرم لازم می‌باشد:

- ۱- با عنایت به اینکه کلمه «وجوه ظهور در پول دارد، شرط اول تحقق این جرم، وجه تلقی شدن اموال دریافتی از مردم می‌باشد. لذا دریافت اموال منقول و غیر منقول و اشیای قیمتی از مردم مانند طلا از شمول این ماده خارج می‌باشد (زراعت، ۱۳۹۱، ۴۰۱).
- ۲- دومین شرط تحقق این جرم، ناظر بر موضوع جرم می‌باشد که می‌بایست، وجوه دریافتی به صورت کلان باشد. این شرط نیز همان گونه که گذشت، معیاری مبهم و تفسیرپذیر بوده و محل انتقاد حقوقدانان می‌باشد. ۳- شرط سوم اینکه بایستی وجوه به عنوان سپرده تودیع شوند در اغلب موارد سپرده‌گذاری در قالب عقود همچون مضاربه مساقات و مزارعه انجام می‌گیرد. ۴- شرط دیگر تحقق بزه مزبور دریافت وجوه از مردم می‌باشد. با توجه به اینکه قانون‌گذار در ابتدای بند م از ماده نخست قانون مجازات اخلال در نظام اقتصادی کشور وصول وجوه کلان به صورت قبول سپرده اشخاص حقیقی یا حقوقی را در زمره

دشوار می‌نماید. از این رو چنانچه در جرائم اقتصادی میزان اختلال با توجه به ارزش موضوع جرم یا خسارت وارد بر دولت درجه بندی گردد، امکان تعیین شروع به جرم هر یک از آنها ساده تر خواهد بود.

«برای تحقق رکن روانی جرم اخلال کلان در نظام اقتصادی کشور احراز سوءنیت عام و سوءنیت خاص مرتکب لازم و ضروری است. سوءنیت عام به معنی داشتن علم و اراده در ارتکاب رفتار مجرمانه می‌باشد. در سوء نیت عام کافی است که فرد اراده بر عمل مخالف قانونی را بنماید» (نوربها، ۱۳۷۹، ۱۶۷)؛ اما از آنجا که جرم اخلال در نظام اقتصادی، جرمی مقید به نتیجه می‌باشد، دارای سوءنیت خاص است.

۵-۱-۹. تشکیل شرکت‌های مضاربه‌ای صوری

همان طور که در مباحث پیشین بیان شد هدف اصلی از تصویب قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور، مبارزه جدی و قاطعانه با شرکت‌های مضاربه‌ای صوری بود که با سوء استفاده از موقعیت اقتصادی کشور کمی بعد از هشت سال دفاع مقدس تأسیس شده و با جمع‌آوری کلان وجوه مردم با عنوان مضاربه و به بهانه پرداخت سود و بهره بالا اقدام به حیف و میل اموال مردم می‌نمود. این اعمال باعث برهم زدن نظم اقتصادی کشور و قدرت کنترل دولت بر منابع اقتصادی کشور می‌شدند. همین امر در کنار زمینه‌های دیگر قانون‌گذار را وادار به تصویب قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور، با ضمانت اجرای سنگین نمود. در همین راستا بند «ه» از ماده ۱ قانون مزبور قبول سپرده کلان اشخاص منتهی به حیف و میل اموال یا اخلال در نظام اقتصادی کشور را جرم‌انگاری نمود.

ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی بر ماده ۲ قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور، در خصوص کیفیات و شرایط تحقق افساد فی‌الارض در جرم اخلاک کلان در نظام اقتصادی کشور، حکومت دارد. بنابراین با پذیرش حکومت ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی بر ماده ۲ قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام اقتصادی، می‌بایست قیود این ماده در مورد جرم اخلاک کلان در نظام اقتصادی در حد افساد فی‌الارض، جاری باشد. از این رو گستردگی رفتار اخلاک کلان در نظام اقتصادی، پیش شرطی است که برای تحمیل مجازات افساد فی‌الارض بر آن رفتار ضروری می‌نماید. برای احراز این پیش شرط نیز قانون‌گذار می‌بایست معیارهای کمی ارائه کند یا ارجاع به کارشناس را در این خصوص، الزامی نماید. بنابراین در خصوص ماده ۲ قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور برای تشخیص تحقق افساد فی‌الارض، قیود و شرایط ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی حاکم است.»

«با بررسی ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی و قانون مجازات اخلاک در نظام اقتصادی کشور، بایستی قائل بر عدم نسخ قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام اقتصادی شد. با این توضیح که ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی سعی در تأکید و تأیید جرائم موجب اخلاک در نظام اقتصادی دارد و در صدد بیان شرایط و ضوابط افساد فی‌الارض محسوب شدن جرم اخلاک در نظام اقتصادی و پیش‌بینی مجازات اعدام برای این دسته از اخلاک‌گران در نظام اقتصادی به‌عنوان مفسد فی‌الارض است» (سبزعلی پور، ۱۳۹۲، ۱۸۸).

ضرورت استقلال این دو مقرره قانونی از یکدیگر نیز از این جهت می‌باشد که قانون مجازات اخلاک‌گران در

شرایط تحقق جرم شمرده است، بایستی کلمه مردم را افزون بر اشخاص حقیقی، شامل اشخاص حقوقی نیز دانست؛ با این قید که کلمه مردم ظهور در اشخاص حقیقی و اشخاص حقوقی حقوق خصوصی دارد. لذا وصول وجوه کلان از وزات‌خانه‌ها، ادارات و سازمان‌های دولتی مشمول جرم فوق نمی‌گردد (سمیعی و همکاران، ۱۳۹۵، ۳۳). جرم مذکور در این بند مقید به نتیجه بوده و حصول نتیجه، یعنی حیف و میل اموال مردم و اخلاک در نظام اقتصادی کشور، برای تحقق جرم ضروری است استفاده از حرف «یا» به جای حرف «و» میان دو عبارت حیف و «میل اموال مردم و اخلاک در نظام اقتصادی کشور» در این بند را بایستی بر غفلت و مسامحه قانون‌گذار حمل کرده و حیف و میل کردن اموال مردم را نتیجه‌ای در راستای تحقق اخلاک در نظام اقتصادی دانست.

۵-۲. افساد فی‌الارض در پرتو ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی

اخلاک در نظام اقتصادی علاوه بر قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور ۱۳۶۹ در ماده ۲۸۶ ق.م.ا. ۱۳۹۲. نیز به‌عنوان یکی از مصادیق «افساد فی‌الارض جرم‌انگاری شده است. هم‌چنین در ماده ۲ ق.م.ا.ن.ا.ک ۱۳۶۹ مقنن قید ... در حد فساد فی‌الارض باشد...» را برای مجازات اعدام برای جرم اخلاک در نظام اقتصادی ذکر کرده است (رورده و همکاران، ۱۳۹۸، ۱۵۵).

بنابراین در خصوص نسبت افساد فی‌الارض در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی و ماده ۲ قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور می‌توان گفت:

موجب قوانین دیگری نیز جرم‌انگاری شده‌اند. در قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹، قانون‌گذار اخلال در نظام اقتصادی کشور را با ذکر مصادیقی در هفت بند، جرم‌انگاری نموده است. در تبصره ۱ ماده ۱ قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور مصوب سال ۱۳۶۹، آمده است که قاضی ذی‌صلاح برای تشخیص عمده یا کلان یا فراوان بودن موارد مذکور در هر یک از بندهای فوق‌الذکر، علاوه بر لحاظ میزان خسارات وارده و مبالغ مورد سوءاستفاده و آثار فساد دیگر مترتب بر آن می‌تواند حسب مورد، نظر مرجع ذی‌ربط را نیز جلب کند که به‌نظر می‌رسد منظور از مراجع ذی‌ربط، بانک مرکزی یا نهادهای اطلاعاتی و امنیتی باشد. علاوه بر عمده و کلان بودن، ممکن است اخلال در نظام پولی یا ارزی کشور، به قصد مقابله با نظام یا ضربه زدن به نظام یا با علم به مؤثر بودن برای مقابله با نظام باشد و در صورتی که با این نیت صورت بگیرد و در حد افساد فی‌الارض باشد، مجازات اعدام در انتظار مرتکب آن خواهد بود. در صورتی که به قصد مقابله با نظام نباشد، مرتکب آن به حبس از ۵ تا ۲۰ سال محکوم می‌شود و در هر دو صورت، حکم به جزای نقدی و ضبط همه اموال حاصل‌شده از جرم، داده خواهد شد. قانون‌گذار به این موارد در ماده ۲ قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور پرداخته است.

با تصویب ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۹۲ و اراده قانون‌گذار بر مستقل انگاشتن جرم افساد فی‌الارض به‌عنوان یکی از جرائم مستوجب حد، اخلال در نظام اقتصادی کشور به‌عنوان یکی از مصادیق جرم افساد فی‌الارض صراحتاً بیان شد که

نظام اقتصادی کشور، عناصر مادی و معنوی جرم اخلال در نظام اقتصادی، چه از نوع مصداق افساد فی‌الارض و چه از نوع غیر افساد فی‌الارض را تبیین می‌نماید، لکن ماده ۲۸۶ تنها عناصر مادی و معنوی افساد فی‌الارض را بیان می‌کند. لذا در قدم اول برای احراز افساد فی‌الارض بودن جرم اخلال در نظام اقتصادی، می‌بایست رفتار و عناصر مادی و معنوی اخلال در نظام اقتصادی، به شرح موجود در قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی محقق گردد.

با دقت در ماده ۲ قانون مجازات اخلال در نظام اقتصادی کشور مشخص می‌گردد که قانون‌گذار وجود قصد مقابله با نظام جمهوری اسلامی ایران یا ضربه زدن به آن یا علم به مؤثر بودن آن در مقابله با نظام را، از شرایط لازم برای تحقق افساد فی‌الارض تلقی نموده است؛ لکن ملاحظه مشروح مذاکرات مجلس و هم‌چنین تعریف و تفکیک عناوین مجرمانه افساد فی‌الارض و «بغی» در مواد ۲۶۸ تا ۲۸۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ بیانگر آن است که افساد فی‌الارض، ارتباطی با قصد مقابله با نظام یا ضربه زدن به آن ندارد. لذا در رویه قضایی هم ملاحظه می‌گردد که بر اساس اراده اخیر قانون‌گذار در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی، انگیزه‌های مذکور در ماده ۲ قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور تأثیری در تحقق یا عدم تحقق افساد فی‌الارض بودن جرم اخلال کلان در نظام اقتصادی ندارد.

۶. نتیجه

اکثریت جرائمی که قانون‌گذار به‌عنوان مصداق اخلال در نظام اقتصادی کشور ذکر نموده است. علاوه بر قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور، به-

۸. تضاد منافع

در این پژوهش تضاد منافع وجود ندارد.

در صورت تحقق شرایط مقرر در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی مرتکب مشمول مجازات افساد- فی الارض خواهد شد. همچنین در هر دو قانون فوق‌الذکر، اخلال کلان در نظام اقتصادی به‌عنوان مصداق افساد فی الارض دانسته شده است؛ درحالی‌که شرایط تحقق افساد فی الارض در آن‌ها متفاوت می‌باشد. ذکر معیارهای غیر عینی همچون کلان، عمده و گسترده، شدید، در حد وسیع و ... در قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور و ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی، بابتی را گشوده است که منجر به تفاسیر موسع و سلیقه‌ای قضات از قوانین کیفری می‌گردد. این نوع جرم‌انگاری و استفاده از معیارهایی که فاقد عینیت و قابل تفسیر می‌باشند، بر خلاف اصل کیفی بودن قانون می‌باشد و سبب ابهام در قوانین می‌شود. قانون‌گذار ایران در سال ۱۳۹۲ با تصویب ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی، جرم افساد فی الارض را به‌عنوان یکی از جرائم مستوجب حد به‌صورت مستقل، وارد قلمرو کیفری نمود و به هر گونه اختلاف مبنی بر استقلال یا معطوف‌انگاری حد محاربه و افساد فی الارض پایان بخشید. علی‌رغم مبانی ضعیف فقهی در خصوص وجود حد افساد فی الارض، قانون‌گذار با تصویب این ماده در واقع شرایط و ضوابط جرم افساد فی الارض را بیان نموده است که پیش از این در قوانین خاص و از جمله ق. م. ان. ا.ک. تنها به ذکر در حد فساد فی الارض بودن بسنده کرده بود.

۷. سهم نویسندگان

همه نویسندگان در تهیه پژوهش حاضر مشارکت برابر داشته‌اند.

منابع

فارسی

- راهنمایی استاد عادل ساریخانی، قم، دانشگاه قم، ۱۳۸۷
- احمدی، حسن، اخلاخ در نظام اقتصادی، چاپ اول، تهران، انتشارات فردا، ۱۳۸۲.
- بهره‌مند، حمید، آسیب‌شناسی قوانین مربوط به جرائم اقتصادی در نظام حقوقی ایران، چاپ اول، تهران، مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه، ۱۳۹۷.
- پیمانی، ضیاءالدین، حقوق کیفری اختصاصی (جرائم علیه امنیت و اسایش عمومی)، چاپ دوم، تهران، نشر میزان، ۱۳۷۵.
- تذهیبی، فریده، تطهیر پول (پول شویی)، چاپ اول، تهران، انتشارات زعیم، ۱۳۸۱.
- تسخیری، محمدعلی، «کارت‌های اعتباری و دیدگاه فقهی درباره آن»، تهران، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات هشتمین سمینار بانکداری اسلامی (مؤسسه عالی بانکداری ایران)، ۱۳۷۶.
- تصدیقی، بهروز، «تاریخ خانه‌های اقتصادی-پول‌های سیاه»، نشریه مجلس و پژوهش، شماره ۳۸، ۱۳۸۲.
- توتونچیان، ایرج، اقتصاد پول و بانکداری، چاپ اول، تهران، انتشارات مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی بانک مرکزی، ۱۳۷۵.
- جعفری لنگرودی، جعفر، ترمینولوژی حقوق، چاپ نهم، تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۵.
- حسینی، میرحسین، «حمایت کیفری قانون‌گذار از نظام پولی و ارزی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به
- راهنمایی استاد عادل ساریخانی، قم، دانشگاه قم، ۱۳۸۷
- رنایی، محسن، بازار یا نابازار؟ (بررسی موانع نهادی کارایی نظام اقتصادی بازار در اقتصاد ایران)، چاپ اول، تهران، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۸۲.
- رورده، حلیمه؛ محسنی دهکلانی، محمد؛ روحانی مقدم، محمد، «نسبت میان جرم‌انگاری دو عنوان محاربه و افساد فی‌الارض با حقوق بشر»، فصلنامه حقوق پزشکی (ویژه‌نامه حقوق بشر و حقوق شهروندی)، شماره ۱۳، ۱۳۹۸.
- زراعت، عباس، حقوق کیفری اقتصادی، چاپ ششم، تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۹۱.
- ساکی، محمدرضا، حقوق جزای اقتصادی، چاپ اول، تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۹۳.
- ساکی، محمدرضا، حقوق کیفری اقتصادی، چاپ سوم، تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۹۳.
- سبزعلی پور، حسین، جرم قاچاق کالا و ارز، چاپ اول، مشهد، انتشارات رضوان، ۱۳۹۲.
- سمیعی، حسین؛ حبیب‌زاده، محمدجعفر؛ صابر، محمود، «اخلاخ در نظام اقتصادی کشور از طریق قبول سپرده اشخاص در حقوق ایران»، نشریه آموزه‌های حقوق کیفری دانشگاه علوم اسلامی رضوی، شماره ۱۱، ۱۳۹۵.
- عباسی، محمد، جرائم اقتصادی، چاپ اول، تهران، انتشارات قنوس، ۱۳۹۶.

- عبدالله امین، حسن، سپرده‌های نقدی و راه‌های استفاده از آن در اسلام، ترجمه محمد رخشنده، چاپ اول، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۷.
- عزیزی، عیدالحسین، جرم احتکار و اختلال، چاپ اول، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۹۳.
- فرجی، یوسف، پول- ارز- بانکداری، چاپ بیست- و چهارم، تهران، انتشارات بازرگانی، ۱۳۹۷.
- کبیری، سهیل؛ شفیعی خورشیدی، علی اصغر، اخلال در نظام اقتصادی کشور، چاپ اول، تهران، انتشارات مجمع علمی و فرهنگی مجد، ۱۳۹۷.
- مجاهد، زیبا، «بررسی درآمدهای حاصل از طرق نامشروع (پول شویی در فقه و حقوق)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، ۱۳۸۳.
- محقق داماد، مصطفی، قواعد فقه جزایی، چاپ سوم، تهران، انتشارات میزان، ۱۳۶۲.
- مصلائی، علیرضا، جعل و تزویر در حقوق کیفری ایران، چاپ اول، تهران، انتشارات خط سوم، ۱۳۸۲.
- معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضائیه، مجموعه تنقیح‌شده قوانین و مقررات کیفری، جلد اول، چاپ اول، معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضائیه، ۱۳۷۸.
- میرزاجانی بیجارپسی، معصومه؛ صادقی نیری، رقیه؛ عبدالرحیمی، علیرضا، «تبیین قرآنی از باورمندی درونی در جهت مبارزه با احتکار»، فصلنامه علمی- پژوهشی پژوهش‌های اعتقادی- کلامی، شماره ۳۳، ۱۳۹۸.
- نوربها، رضا، زمینه حقوق جزای عمومی، چاپ هفتم، تهران، انتشارات داد آفرین، ۱۳۷۹.
- ولیدی، محمد صالح، جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی، چاپ بیستم، تهران، نشر خیام، ۱۳۹۷.
- ولیدی، محمد صالح، حقوق کیفری اقتصادی، جرائم علیه امنیت اقتصادی، چاپ اول، تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۹۳.
- یآوری، محسن، ربا در حقوق کیفری ایران، چاپ اول، تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۲.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی